

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Автор: **Ивайло Дончев Беев**, катедра „Икономикс” на УНСС – гр. **София**

Тема: „Смесена стопанска система: квази-пазарен сектор”

Рецензент: **Проф. д-р Любен Д. Кирев**, катедра „Обща теория на икономиката” при СА „Д. А. Ценов” – Свищов, шифър 05.02.01

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в обем от 212 страници и съдържа: списък на абривиатури, фигури и таблици, въведение, основен текст (три глави) заключение, три приложения (с 34 фигури), използвана литература, електронни източници и софтуерни продукти, 13 таблици и 21 фигури. Използваните източници са общо 118, от които 93 на кирилица, 18 на латиница и 7 източника от Интернет. Това е свидетелство за проучването на значителен брой наши и чуждестранни автори, които наред с използването на богат емпиричен материал е предпоставка за обстоен теоретичен и емпиричен анализ и успешно съчетаване на теорията с практиката. Литературните източници съответстват на тематичната насоченост на дисертацията и са използвани коректно. Приложени са автореферат по дисертационния труд (54 страници), справка за приносите, публикации по дисертацията (7 доклада, изнесени на научни конференции).

Оценка на актуалността и значимостта на темата

Темата на дисертационния труд е свързана с обществените отношения по повод на публичния избор. Тръгвайки от частния въпрос за нормативния ред за осъществяване на публичния избор авторът стига до значимия в теоретично и приложно отношение проблем за реструктуриране на стопанството в трисекторен модел с обособени „пазарен сектор”, „непазарен сектор” и „квази-пазарен сектор”. На базата на изследване на формата и съдържанието на стопанските отношения е изведен и критерии за секторизация на стопанството, извършена е теоретична и емпирична идентификация на квази-пазарния сектор в България, разкрити са функционалните му характеристики. Определянето на стопанското значение на нормативния ред, по който се осъществяват публичните разходи, въпросите за обхвата, структурата, метриката, ефективността на публичните разходи, въздействието им върху макроикономическата динамика, оценката на организацията на начините на изразходване на публичните ресурси са не само актуални и значими, но и не слизат от дневния ред на обществото. Допълнително актуалността и значимостта на дисертацията се подсилват от факта, че темата за

публичните разходи като представителни на публичния избор не е от често изследваните в литературата.

Оценка на формулираните обект, предмет, цел, задачи, изследователска хипотеза и методи на изследването

В дисертационния труд има правилно формулирани обект, предмет, цел, задачи и изследователска хипотеза, които са предпоставка за реализацията на задълбочено научно изследване.

Обектът на изследването е ярко дефиниран и отграничен – това е смесената стопанска система с въведени нормативно правила за правене на публичен избор в българската стопанска действителност. Предметът на изследването, изразен в механизма на съгласуване на индивидуалните интереси до равнището на „общо благо“; отношенията по повод осъществяване на „публичен избор“ въз основа на нормативно въведени правила чрез имитационен пазарен механизъм и ефективност на публичните разходи по осъществяване на публичен избор чрез нормативни правила е правилно подбран и предполага методически правилното изследване на обекта. Предметът на изследването пряко кореспондира с основната цел да се изследва и обясни поведението на стопанските субекти при осъществяването на публичен избор като то се обхваща в цялостен тълкувателен модел на смесено стопанство, който да предпоставя определянето на функционалните му характеристики. Задачите на дисертационния труд са формирани сполучливо в пет основни и взаимосвързани точки, които предполагат изпълнение на формулираната цел.

На тази основа, изследователската хипотеза на труда е, че смесените стопански системи, за които са въведени нормативни правила за правене на публичен избор, са трисекторни с ярко обособени „пазарен“, „непазарен“ и „квази-пазарен“ сектор. Последният възниква автоматично и включва всички форми на отношения между публично-правните и частно-правните субекти по повод на осъществяване на „публичен избор“. Това е напълно приемлива и сполучлива изследователска хипотеза с оглед на поставената тема, обект, предмет, цел и задачи на дисертационния труд.

За решаване на поставените задачи и постигане на целта на дисертацията са използвани методите на наблюдението, историческия, еволюционния методи, методите на анализа и синтеза, на индукцията и дедукцията, абстрактният метод, както и техники на иконометричния анализ. Използваните теоретико-методологически подходи, методи на изследване и аналитични техники са сполучливо подбрани. Специално следва да се открие успешното прилагане на иконометричния инструментариум в глава трета.

Оценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд, състоящ се от въведение, три глави, заключение, библиография и приложения, е подчинена на защитаваната изследователска хипотеза и способства за реализацията на поставените цел и задачи на дисертационното изследване. В конкретен план тя включва:

Глава първа. Теоретични основи на секторната систематика на стопанството. В нея се изследват релациите „микромотиви-макроповедение” и „публичен избор-нормативен ред-публични разходи” и определят характеристиките, разграничаващи стопанските сектори, въз основа на който е изведен критерий за секторизация на смесените стопански системи.

Глава втора. Класификация на моделите на стопанството. Главата, както предходната, също има теоретичен характер. В нея се дефинират и изследват моно-, дву- и трисекторните модели на стопанството и конструира трисекторен модел на смесено стопанство с включен квази-пазарен сектор.

Глава трета. Емпирична идентификация и функционални характеристики на квази-пазарния сектор в България. Тази глава има емпиричен характер. В нея създадената теоретична конструкция на смесеното стопанство и квази-пазарния сектор се апробира в теоретико-методологично и научно-приложно направление.

В заключението наред с направените обобщаващи изводи, отлично впечатление остава специалното внимание, което докторантът обръща на един позабравен елемент в разработката на докторските дисертации у нас – фиксиране на проблемните области и очертаване на новите научни задачи и насоки за бъдещи изследвания по темата като: границите на растежа на квази-пазарния сектор, вътрешното съотношение между зависимите и независими държавни разходи, декомпозирането на разходния мултипликатор, изследване на другите механизми с квази-пазарен характер и пр.

Изложението в отделните глави се отличава с логическа последователност, а отделните глави се допълват взаимно и образуват единно цяло.

Общият преглед на структурата и съдържанието на дисертационния труд представят Ивайло Беев като задълбочен автор, който познава задълбочено литературните източници в изследваната област, може да разкрива нерешени или частично решени въпроси в областта на секторизацията на стопанството и квази-пазарния сектор в смесените стопански системи, да систематизира и осмисля съществуващите научни тези и аргументирано да отстоява своите схващания, да извършва самостоятелно научно изследване на базата на богат емпиричен материал.

Основни приносни моменти и постижения

Чрез дисертационното изследване докторантът е достигнал до определени приноси, които могат да се групират по следния начин:

Първо. Обществените отношения по повод публичния избор се тълкуват чрез релацията „микромотиви-макроповедение” с отчитане на регулиращото влияние на нормативните правила. От гледната точка на този нов, различен от парадигмалния критерий, потребностите се обособяват на „нисши” и „висши”. Чрез вградената в релацията „микромотиви-макроповедение” релация „публичен избор- нормативен ред - публични разходи” се очертава нормативната връзка между избора и разходите, което е позволило публичният избор да се идентифицира с публичните разходи, представени от търсенето на публичния сектор. По този начин авторът е успял да открие характеристиките, чрез които се идентифицират стопанските сектори и изведе икономически критерии за секторизиране на смесените стопански системи.

Второ. Изведеният икономически критерии за определяне на понятието „стопански сектор”. На критичен анализ с посочване на недостатъците им са подложени двата подхода за секторизация на икономиката (на МВФ и на метода „input-output”). Чрез акцентирание върху неподаващите се на пряка количествена интерпретация детерминанти на икономически значимото поведение на стопанските субекти е изградена обща интерпретивна рамка за секторизация във формата на четири критериална между-секторна стопанска матрица като доразвитие на дву-критериалната матрица на Стиглиц (свеждаща се до отношенията платец-производител на публични блага). С помощта на този аналитичен инструмент са обхванати всички отношения във възпроизводствения процес, класифицирани съобразно с проявата на въведени нормативни механизми за правене на публичен избор и позволяваща наблюдение на възникващите стопански явления на „границата” между публичния и частен сектор.

Трето. Определянето, изследването и класификацията на моделите на стопанството – моносекторни, двусекторни и трисекторни. Конструиран е теоретичен трисекторен модел на смесеното стопанство с включен квази-пазарен сектор, извършена е неговата идентификация, определени са функционалните му характеристики. Конструираният модел не представлява алтернативна концепция на наложените в по-ранен етап от еволюцията на разбирането за механизма за защита на обществения интерес, които възниква при разходването на публични ресурси, а е тяхно доразвитие, което чрез верификация от българската стопанска действителност допълва и обогатява съществуващото знание по повод на публичния избор.

Четвърто. „Междинната зона” между публичния и частния сектор е идентифицирана като квази-пазарен сектор в смесените стопанства, като релефно са изведени необходимите и достатъчни условия за възникването на квази-пазарни отношения в стопанството. Квази-пазарният сектор в смесените стопански системи се свързва с въведените нормативни правила за изразходване на публичния ресурс, имитиращи пазарен механизъм. Въведените правила са нов подход при регулиране на обществените отношения във връзка с ефективното, ефикасното, недискриминиращо и прозрачно изразходване на публичните средства.

Пето. Правилно извършеното разграничение на публичните от държавните разходи, съгласно целево разработена оценъчна процедура по метода на „Експертната оценка”. Съгласно процедурата към държавните разходи докторантът отнася разходите по КДБ, а към публичните разходи тези, осъществявани чрез механизма на обществените поръчки от субектите на публичния сектор (публична компонента) и разходите на частно-правните субекти по закона на обществените поръчки. Това разграничение освен теоретично има и практико-приложно значение, защото касае регулаторната рамка на извършваните от частно-правните субекти разходи по закона за обществените поръчки. Като монополни структури те се регулират от ДКВЕР на равнище средни цени (горна граница на цените). Докторантът обосновава предлога използването на референтни цени, с което да се ограничи неефективното изразходване на средствата и завишаването на крайните цени за потребителите. С приложно значение е и препоръката към националната статистика за въвеждането на допълнителна класификация на държавните финанси, която да включва и отчитащия обществените поръчки обектен принцип, освен използваните функционален и видов (с. 157-158).

Шесто. На базата на разграничаването на публичните от държавните разходи е извършено и диференциране на държавните разходи на независими, които разпоредителите с бюджетни кредити извършват без процедура за обществени поръчки, и зависими - с прилагане на процедура за обществени поръчки. Това е нова самостоятелна класификация, в която като критерий е издигнато „разходването на средствата, посредством нормативни правила, имитиращи пазарен механизъм”, вместо използвания в теорията критерий „спрямо дохода”. Тук заслужава да се отбележи методологическата издържаност на използвания критерий, тъй като същия е използван и при разграничението на квази-пазарния сектор и трисекторната структура на стопанството.

Критични бележки и препоръки

По дисертационния труд могат да се направят и някои критични бележки и препоръки като:

Първо. На стр. 52-53 при извеждане на критерий за секторизация на стопанските системи докторантът правейки анализ на двойствеността, характеризираща смесеното стопанство твърди, че в тях едновременно съществуват командно-административни (или още „разпределителни“) и конкурентно-пазарни („еквивалентно разменни“) стопански механизми. И командно-административните и еквивалентно-разменните стопански механизми са също разпределителни, те са различни начини за разпределение на ресурсите.

Второ. Честото използване и цитиране във втора глава на значителна учебна литература (учебници по Политическа икономика, Икономически теории и др.), при това само на определени автори. Излагането на материал с учебнически характер олекотява изложението на изключително сериозното и задълбочено изследване, което докторантът ни представя.

Трето. При изследване на моносекторния модел на пазарна икономика изложението е главно по „Основи на политическата икономика“ на Джон С. Мил. Въпросите за общите принципи на функциониране на икономиката, държавната намеса в нея, нейните граници, сфери („разумното и необходимо“ вмешателство, според докторанта), взаимовръзката индивидуални интереси – общо благо най-пълно и задълбочено от класиците са разработени от А. Смит, основното съчинение на когото е заслужавало по-голямо внимание от автора.

Четвърто. За необосновано считаме и използването на термина корпоративен сектор (с. 54, 94 и др.), с който се визират частно-правните стопански организации. В случая по-удачно би било използването на наложилите се термин бизнес-сектор, тъй като не всички частно-правни организации са от корпоративен (акционерен) тип.

Пето. В Приложение 2 при определяне на относителния дял на разходите по ЗОБП в разходите, определяни по видове държавни разходи, включени в състава на КДБ дисертантът разработва нова методика по метода на „Експертна оценка, което е безспорен негов принос. Реално наблюдаваните единици са само три – един първостепенен и един второстепенен разпоредител с бюджетни кредити и едно търговско дружество. Представителността на получените резултати и оценки, според рецензента, би спечелила при включване на повече от минималния брой на наблюдаваните единици.

Посочените бележки не са от такъв характер, че да поставят под съмнение безспорните достойнства на дисертационния труд.

Докторантът Ивайло Беев представя седем публикации по темата на дисертационното изследване. Посочените публикации са свързани с темата на дисертацията и отразяват основни моменти от нея. Изготвеният автореферат отразява вярно и синтезирано изложението на дисертационния труд и неговите основни приноси моменти.

Заклучение

Рецензираната дисертация се отличава с актуалност, самостоятелност, теоретична задълбоченост, методическа издържаност и практическа насоченост. С нея авторът се представя като сериозен изследовател и компетентен познавач на секторизацията на икономиката и квази-пазарния сектор в смесените стопанства, който самостоятелно е достигнал до изводи и обобщения, които допълват и обогатяват съществуващото знание и приложението на съществуващата теория при анализ на конкретни икономически проблеми. Тези достойнства и посочените по-горе приноси напълно съответстват на ЗРАСРБ, неговия Правилник и Правилника по ЗРАСРБ на УНСС. Това е достатъчно основание с пълна убеденост да предложи на останалите уважавани членове на Научното жури да гласуват за **присъждане на Ивайло Дончев Беев** на образователната и научна степен „**доктор**” по научната специалност 05. 02. 01. „Политическа икономия”.

10. 08. 2011 г.

Рецензент:

(проф. д-р Любен Кирев)